

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

STUDIA METHODOLOGICA
Випуск 32

Збірник видається з 1993 року

Тернопіль
2011

Головний редактор

д.філол.н., проф. Роман Гром'як

Відповідальний редактор

к.філол.н., ас. Юрій Завадський

Редакційна колегія:

д.філол.н., проф. Ольга Куца
д.філол.н., проф. Михайло Лабашук
д.філол.н., проф. Наталія Поплавська
д.філол.н., проф. Любов Струганець
д.філол.н., проф. Оксана Веретюк
д.філол.н., проф. Тетяна Вільчинська
д.філол.н., проф. Мар'яна Лановик
д.філол.н., проф. Микола Ткачук
д.філол.н., проф. Дмитро Бучко
к.філол.н., доц. Ігор Папуша
к.філол.н., ас. Тетяна Романко
к.філол.н., ас. Наталія Лобас

Голова міжнародної науково-редакційної ради:

д.філол.н., проф. Олег Лещак (Польща)

Міжнародна науково-редакційна рада:

В. Заїка (Росія), Р. Стефанський (Польща), Е. Касперський (Польща),
Ю. Ситько (Україна), О. Глотов (Україна), М. Чаркіч (Сербія), В. Кравець (Україна),
В. Сердюченко (Україна), С. Ткачов (Україна), Е. Лассан (Литва), О. Глазков (Росія).

Збірник *Studia methodologica* внесено до Переліку фахових видань ВАК України
за спеціальністю «філологія» згідно з постановою від 01.07.2010 р. № 1-05/5.
Друкується за рішенням Ученої ради ТНПУ імені Володимира Гнатюка.

Рецензенти:

к.філол.н., доц. Олександр Волковинський
д.філол.н., проф. Олександр Глотов

Редакція не завжди поділяє погляди авторів.
Матеріали друкуються мовою оригіналу.

Адреса редакції:

46027, Тернопіль-27, а/с 554
Електронна пошта: dryuryzavadsky@gmail.com
Веб-сайт альманаху: studiamethodologica.com.ua

ЗМІСТ

ФІЛОСОФІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Sergiy YAKOVENKO. IS THE POSTHUMANIST ANTHROPOLOGY POSSIBLE? LACAN, DERRIDA, AND THE IMPOSSIBLE EVENT OF CUNNING.....	7
Владимир ЕФИМОВ. К ВОПРОСУ О ГУМАНИТАРНЫХ И АНТРОПОЛОГИЧЕСКИХ ОСНОВАХ МАТЕМАТИКИ КАК НАУКИ И УЧЕБНОГО ПРЕДМЕТА.....	14
Христина ВЕНГРИНЮК. БІНАРНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ГУМАНІТАРНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ПРАЦЯХ СТРУКТУРАЛІСТІВ.....	21
Марія ШИМЧИШИН. МУЛЬТИКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ РАСОВОЇ КОЛЕКТИВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	26

МОВОЗНАВЧІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Ольга ВАЛГУРА. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕРФЕРОВАНОГО МОВЛЕННЯ БІЛІНГВІВ.....	32
Світлана ГУРБАНСЬКА. ТИПОЛОГІЯ СПОСОБІВ ОКАЗІОНАЛЬНОЇ КОНТАМІНАЦІЇ СТІЙКИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ В АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ ХХ СТ.....	36
Ігор ДАВИДЕНКО. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕНОСНОГО ВЖИВАННЯ КОНЦЕПТУ 'ДУША' В УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ.....	40
Олександра ДУДА. ДО ПИТАННЯ ПРО КОНТЕКСТУАЛЬНУ РЕАЛІЗАЦІЮ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ЗНАЧЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕКСТІВ З ЕКОНОМІКИ).....	43
Наталія ІЩУК. РЕТРОСПЕКТИВНИЙ І ПЕРСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ.....	47
Любов КОЗУБ. МОВНІ ЗАСОБИ ВПЛИВУ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	51
Мар'яна МАРЦІЯШ. КОМУНІКАТИВНИЙ АНАЛІЗ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ УХИЛЕННЯ В АНГЛОМОВНІЙ КУЛЬТУРІ.....	55
Тетяна ОЛІЙНИК, Зінаїда ПІДРУЧНА. ДО ПРОБЛЕМИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ВПРАВ ДЛЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ АУДІОВАННЮ.....	61
Наталія РУСАЧЕНКО. КОНСОНАНТНІ АЛЬТЕРНАЦІЇ В ІМЕННІЙ СЛОВОЗМІНІ СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХVІ – ХVІІІ СТ.....	64
Тетяна ЦЕПЕНЮК. ВІДТВОРЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІНТЕНСИФІКУЮЧОГО ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	68
Ірина ШКІЦЬКА. ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕТАФОР У ТАКТИЦІ ПІДВИЩЕННЯ ЗНАЧИМОСТІ СПІВРОЗМОВНИКА.....	72
Любов ШНУРОВСЬКА. ДО ПРОБЛЕМИ ДВОМОВНОЇ СВІДОМОСТІ БІЛІНГВА.....	76
Ірина ЯРОЩУК. МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ СИТУАЦІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВНЗ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ.....	79
Мар'яна КАРАНЕВИЧ. ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	84
Зінаїда ПІДРУЧНА. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНОЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	90

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Н. АНІСІМОВА. ПОЕТИЧНЕ ПОКОЛІННЯ 80-Х РОКІВ ХХ СТ. І НЬЮ-ЙОРКСЬКА ГРУПА ЯК ЯВИЩА ПІЗНЬОГО УКРАЇНСЬКОГО МОДЕРНІЗМУ.....	96
Інна БАРЧИШИНА. ЛАНЦЮЖКОВІ ЕПІТЕТНІ СТРУКТУРИ В ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ М. ВОЛОШИНА ТА В. СВДІЗІНСЬКОГО.....	102
Оксана БОДНАР, Наталія КОСИЛО. СЮЖЕТ ПРО БІДНОГО ГЕНРІХА У ТВОРЧІЙ РЕЦЕПЦІЇ ІВАНА ФРАНКА ТА ГЕНРІ ЛОНГФЕЛЛО.....	106
Віра БУРКО. НАРАТИВНІ ДОМІНАНТИ РОМАНУ ДЖИН РИС “ШИРОКЕ САРГАСОВЕ МОРЕ”.....	112
Ірина ВОЛКОВИНСЬКА. ЧАС У КОМЕДІЯХ М. ГОГОЛЯ "РЕВІЗОР" ТА Ю. СЛОВАЦЬКОГО "ФАНТАЗІЙ": ТЕКТОНІЧНІ Й АТЕКТОНІЧНІ РИСИ.....	115
Т. ІВАСИШЕНА. ОСОБЕННОСТИ СИНТЕЗА ОТКРЫТОЙ И ЗАКРЫТОЙ ФОРМ В СЕМИКАРТИННЫХ ПЬЕСАХ Л. АНДРЕЕВА.....	119
Олена КОЛУПАЄВА. СТРОФІЧНІ МОДИФІКАЦІЇ СОНЕТНОЇ ФОРМИ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ Й УКРАЇНОМОВНИХ СОНЕТІВ КІНЦЯ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ СТ.).....	124
Марія КОТИК-ЧУБІНСЬКА. TRACTATUS LOGICO-POETICUS: СТРУКТУРА ТА ОБРАЗНІСТЬ «АНКЕТ» ЮРІЯ ТАРНАВСЬКОГО.....	128
Таміла КОТОВСЬКА. ФЕНОМЕН ПІДЛІТКА У ПОВОЄННІЙ АМЕРИКАНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	134
Олена КОШЕЛЮК. ОНІРИЧНИЙ СВІТ РОМАНУ ДЗВІНКИ МАТІЯШ “РЕКВІЄМ ДЛЯ ЛИСТОПАДУ” (ПСИХОАНАЛІТИЧНІ КОНТЕКСТИ).....	138
Ксенія ЛЕВКІВ. ОЛЕКСАНДР ІРВАНЕЦЬ ВИПРАВЛЯЄ «ВАДИ СУСПІЛЬСТВА».....	142
Олександра ЛОТОЦЬКА. МОДЕЛЬ “ЛЮДИНА І МІСТО” У КОНТЕКСТІ ТВОРЧОСТІ О.ГЕНРІ І В. ПІДМОГИЛЬНОГО.....	149
Д. ЛУКЬЯНЕНКО. ПОСТМОДЕРНА РЕЦЕПЦІЯ ФЕНОМЕНУ Г. С. СКОВОРОДИ	153
Іван ЛУЧУК. НАТХНЕННЯ ТА ПРОЦЕС ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ В ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІРИКИ.....	157
Н. МАРАХОВСЬКА. ПРОБЛЕМА ОСОБИСТІСНО-РОЛЬОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ РЕЙЧЕЛ КАСК “AFTER CARAVAGGIO'S SACRIFICE OF ISAAC”.....	164
Богдана МЕЛИХ. ЖАНР УЧИТЕЛЬНОГО ЄВАНГЕЛІЯ: СПЕЦИФІКА ТА ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ.....	168
Валентина МИРОНЮК. СИМВОЛІКА НАЗВ НОВЕЛ МАРКА ЧЕРЕМШИНИ. .	171
Євген НАХЛІК. МОВНІ ЗАСОБИ СМІХОВОЇ КУЛЬТУРИ В «ЕНЕЇДІ» ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО	174
Максим НЕСТЕЛЄЄВ, Андрій МІРОШНИЧЕНКО. АМЕРИКАНСЬКА ТРАГІКОМЕДІЯ (МІФОЛОГІЯ, ХУДОЖНЯ РЕАЛЬНІСТЬ І РЕЛІГІЯ В РОМАНІ ДЖ. АПДАЙКА „КЕНТАВР”).....	182
Євген НІКОЛЬСЬКИЙ. ЕСТЕТИЧНА РЕФЛЕКСІЯ ЯК ЖАНРОТВОРЧІЙ ФАКТОР ФІЛОСОФСЬКОЇ ПРОЗИ.....	186
Тетяна ПОЛЯКОВА. ОСОБЛИВОСТІ ЗМАЛЮВАННЯ КОНЦЕПТУ „ДЕРЖАВА” В ГРОМАДСЬКО-ПАТРІОТИЧНІЙ ЛІРИЦІ ЯРА СЛАВУТИЧА.....	190
Олена СИНЧАК. “ЖІНОЧА” РИТОРИКА: РЕПЕРТУАР СТРАТЕГІЙ, ФІГУР, АРГУМЕНТІВ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ О. ЗАБУЖКО, М. ГРЕТКОВСЬКОЇ, М. АНГЕЛУ).....	194
Natalia SYTNYK. THE SHAKESPEAREAN VOCATIVE AS GRAMMATICAL METAPHOR.....	203

Andriy SYTNYK. AD HOC CONCEPTS AND EUPHEMISM TREADMILL: A COGNITIVE-PRAGMATIC ACCOUNT	207
Людмила СОБЧУК, Олена ДУДАР. ГЕРМЕНЕВТИЧНІ ПРОЕКЦІЇ МІФОПОЕТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ М.ВІНГРАНОВСЬКОГО)	211
Софія ФІЛОНЕНКО. «ВСИП ЇМ ГАРЯЧИХ»: ДИСКУРС І ГЕНДЕР В «АДРЕНАЛІНОВИХ» ЖАНРАХ МАСОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ	215
Денис ЧИК. ФОРМИ ПРОТИСТАВЛЕННЯ «ЦЕНТРУ» І «ПЕРИФЕРІЇ» У РОМАНІ «МОНАСТЫРКА» АНТОНІЯ ПОГОРЄЛЬСЬКОГО	220
Тетяна ШЕПТИЦЬКА. «ХРЕЩАТИЙ ЯР» ДОКІЇ ГУМЕННОЇ: КИЇВСЬКІ ГОЛОСИ ВОЄННОГО МИНУЛОГО	224
Олена ЮФЕРЕВА. ПОСЛАННЯ У КОНТЕКСТІ «ПОЕТИЧНОГО ЕПІСТОЛЯРІЮ» (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ.)	227
Вікторія ЯКОВЛЄВА. ПРОЦЕС САМОКОНСТРУЮВАННЯ В АВТОБІОГРАФІЧНОМУ ПИСЬМІ: О. ДОВЖЕНКО ТА І. КОШЕЛІВЕЦЬ	232
Галина ЧУМАК. КОНЦЕПЦІЯ ЧАСУ У ФАНТАСТИЧНОМУ ЦИКЛІ ДЕНА СІМОНСА “ПІСНІ ГІПЕРІОНА”	239
Роман СЕМЕЛЮК. НАРАТОР І ПЕРСОНАЖ В ХУДОЖНІЙ СТРУКТУРІ МАЛОЇ ПРОЗИ ДЖ. ДЖОЙСА І А.П. ЧЕХОВА	242

ставить проблему збереження в людині гуманного начала. В. Підмогильний та О. Генрі заглиблюються в думки й почування людини, яка попри екстремальні обставини, суспільні біди прагне залишатись сама собою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аникст А. О. Генрі : [вступ. ст.] / А. Аникст // Избранные новеллы / О. Генри. – М. : Правда, 1985. – С. 5–20.
2. Генри О. : Био-библиографический указатель : к 50-летию со дня смерти / [авт. вступ. ст. и сост. И. М. Левидова]. – М. : Изд-во Всесоюз. Книжной палаты, 1962. – 143 с.
3. Генрі О. Вибране : Королі і капуста. Новели та оповідання / О. Генрі ; упоряд. Н. М. Торкут. – К. : А.С.К., 2006. – 704 с. – (Бібліотека зарубіжної літератури).
4. Генрі О. Оповідання = Short Stories / О. Генрі. – Харків : Фоліо, 2006. – 223 с.
5. Кудря К. М. Художні пошуки Валер'яна Підмогильного: концепція людини, риси національної ментальності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 “Українська література” / К. М. Кудря. – Х., 2001. – 18 с.
6. Луцій С. Український Любий друг? (В. Підмогильний – Місто) / С. Луцій // Слово і час. – 1998. – № 7. – С. 54–57.
7. Мовчан Р. Валер'ян Підмогильний / Раїса Мовчан // Письменники Радянської України, 20-30 роки : нариси творчості / [упоряд. С. А. Крижанівський]. – К., 1989. – С. 305–328.
8. Оленева В. И. Современная американская новелла : проблемы развития жанра / В. И. Оленева. – К. : Наук. думка, 1973. – 254 с.
9. Павличко С. Теорія літератури / С. Павличко ; передм. Марії Зубрицької. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2002. – 679 с.
10. Підмогильний В. Місто / В. Підмогильний ; упоряд. текстів та передм. Г. М. Кудрі. – Харків : Веста : Ранок, 2005. – 256 с.
11. Підмогильний В. Місто : роман. Оповідання / В. Підмогильний. – К. : Дніпро, 2004. – 384 с.
12. Тарнавський М. Між розумом та ірраціональністю : проза Валер'яна Підмогильного : пер. з англ. / М. Тарнавський. – К. : Пульсари, 2004. – 232 с.
13. Ткачук М. П. Наративні моделі українського письменства / М. П. Ткачук. – Тернопіль : ТНПУ : Медобори, 2007. – 464 с.
14. Українське слово : хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. : у 3 кн. Кн. 2 / упоряд. В. Яременко, Є. Федоренко. – К. : Рось, 1994. – 720 с.

Д. ЛУКЬЯНЕНКО

ПОСТМОДЕРНА РЕЦЕПЦІЯ ФЕНОМЕНУ Г. С. СКОВОРОДИ

У статті проаналізовано способи художньої рецепції феномену Григорія Сковороди в українській постмодерній літературі. Запропоновано трирівневу модель рецепції, відповідно до особливостей освоєння Сковородинівського феномену: мотиви – тип літературного героя – власне художній образ. Способи реалізації зазначених складових розглянуто на прикладі романів Є. Пашковського «Щоденний жезл», Г. Пагутяк «Слуга з Доброміля», М. Штельмах «Р. С. Григорія Сковороди...».

Ключові слова: рецепція, гармонія, самопізнання, сродність праці, «нерівна рівність», мотив.

В статье проанализированы способы художественной рецепции феномена Григория Сковороды в украинской постмодерной литературе. Предложена трехуровневая модель рецепции, соответствующая особенностям освоения Сковородинского феномена: мотивы – тип литературного героя – собственно художественный образ. Способы реализации указанных составляющих рассмотрены на примере романов Е. Пашковского «Ежедневный жезл», Г. Пагутяк «Слуга из Добромилля», М. Штельмах «Р. С. Григория Сковороды...».

Ключевые слова: рецепция, гармония, самопознание, сродность труда, «неравное равенство», мотив.

The means of artistic reception of Grigoriy Skovoroda's phenomenon in Ukrainian postmodern literature are analyzed in this article. The three-level model of reception is offered according to the peculiarities of Skovoroda's phenomenon mastering: motives – type of literary character – namely artistic character. The ways of realizing the mentioned above components are considered by the examples of novels by E. Pashkovskiy «Daily rod», G. Pagutyak «Servant from Dobromil», M. Shtelmah «P. S. Grigiry Skovoroda».

Key words: reception, harmony, self-knowledge, job satisfaction, «unequal evenness», motive.

З-поміж постмодерних звернень до сквородіани, на нашу думку, найбільший літературознавчий інтерес становлять твори Є. Пашковського «Щоденний жезл», Г. Пагутяк «Слуга з Доброміля» та М. Штельмах «Р. С. Григорія Сковороди...». При цьому зазначені твори доцільно проаналізувати, спираючись не на

хронологію звернень до феномену Г. Сковороди. Тому пропонуване літературознавче дослідження здійснюємо відповідно до глибини художньої рецепції за такою схемою:

- 1) інтерпретація сковородинівських мотивів Євгеном Пашковським;
- 2) створення образу «сковородинівської людини» Галиною Пагутяк;
- 3) безпосереднє створення образу першого українського філософа та його художньої біографії Марією Штельмах.

1999 року вісімдесятник Є. Пашковський створює «псевдоавтобіографічний» роман-есеї «Щоденний жезл», в якому услід за Г. Сковородою розглядає причини загибелі людської душі. Однією із таких причин, на думку дослідниці Оксани Проценко, є «динаміка сучасного життя, інвектована Сковородою суєта суєт, але виведена Пашковським до рівня суспільно-державної» [7, 144]. Вказує автор і на місце загибелі людської душі – технологізоване місто. У цьому вбачаємо спільність антиурбаністичних поглядів Є. Пашковського і Г. Сковороди. Тому в обох авторів бурхливе міське життя гостро протиставляється спокійному душевному життю в сільській місцевості, на лоні природи. При цьому слід зауважити, що нелюбов до міста властива не тільки героям Є. Пашковського, а й власне автору. Про це він відверто каже в одному з інтерв'ю, опублікованому на сайті Всеукраїнської творчої спілки «Літературний форум»: «Київ мені спохабив душу відразу, як я сюди приїхав... На Києві висить прокляття. Я передчував це до Чорнобиля, а про теперішнє і говорити не випадає...» [3]. Звідси так званий псевдоавтобіографізм «Щоденного жезлу», коли письменник розставляє наголоси у своїй дійсній і духовній біографії, ведучи оповідь від першої особи.

Аналогічні автобіографічні рядки знаходимо у пісні 12-ї збірки поетичних творів Григорія Сковороди «Сад божественных пѣсней»:

Города славны, высоки на море печалей пхнут.
Ворота красны, широки в неволю горьку ведут.
О дуброва! О зелена!... и прочая.
Не хочу ъздить на море, не хочу красных одеж.
Под сими крыется горе, печали, страх и мятеж.
О дуброва!.. и прочая [8, 70].

«Для Євгена Пашковського, як і для Григорія Сковороди, єдність з природою не просто реальна ситуація з життя людини серед природи, а стан буття й стан душі» [7, 144]. Такого стану людина повинна досягти самостійно після того, як зуміє знайти порозуміння сама із собою. Засіб досягнення гармонії в обох мислителів виявляється однаковим. Ідеться про мандрівку до першооснови свого життя – до рідного села.

Водночас Євген Пашковський порушує подвійну проблему: збереження природи для людини чи, навпаки, порятунку природи від людини. Підсилюється цей мотив «присутності» елементів Чорнобильської катастрофи, якими насичено весь текст роману «Щоденний жезл» у найрізноманітніших варіантах: «чорнобіліана», «чорнобильський шахраїзм», «почорноблені пуці», «чорнобильське безчасся», «дочорнобильський час» тощо [6].

Надчасове передбачення «чорнобіліани», на нашу думку, Є. Пашковський знаходить у трактаті Г. Сковороди «Діалог, или разглагол о древнем мірѣ»: «Вода без рыб, воздух без птиц, а время без людей...» [8, 307]. Єдиною відмінністю між тим, що говорив Г. Сковорода, і тим, що сталося в ХХ ст., є продовження мислительної думки: «...быть не может» [8, 307]. Оскільки трагедія вже стала реальністю, Є. Пашковський знову апелює до філософії Григорія Сковороди, в якій знаходить вказівку на спосіб порятунку – віру в Бога. При цьому в «Щоденному жезлі» шлях до Бога видається апокаліптичною візією, що особливо увиразнюється наприкінці роману: «Ти йдеш по землі в магматичних брижах гнояки, йдеш давно, непробудно і так пражить пітне, розтерзане сверблячкою тіло, немов сама шкіра налипла на тебе... йдеш і чекаєш, коли вечір з'яскравіє блискавками на косину через небо; явися, Господи» [6]. Думається, в наведених рядках можна побачити відгомін Сковородинівського «розмислу», що ним філософ завершив вищезгаданий трактат: «Во время оно воззрю на мір твой, на день твой, и на человекѣка твоего. Во время оно будет рука твоя на мнѣ. В разумѣніях ея наставиши мя, провед чрез стихіи, аки коня твоего, да исполнится: «И изыдете, и възграете, яко же телцы, от уз разрѣшенны» [8, 324].

Отже, Євген Пашковський у «Щоденному жезлі» й в інших творах актуалізує Сковородинівські мотиви, роздумуючи над аналогічними проблемами – збереження свого гармонійного «Я» в сучасному йому хаотичному й абсурдному технізованому світі.

Новаторський й експериментальний образ «сковородинівської людини» створено Галиною Пагутяк у романі «Слуга з Добромиля» (2006), що вирізняється на тлі деструктивних тенденцій, артгейму [2], елементів масовості в літературі постмодернізму. Саме у цьому романі автор виявляє зацікавлення феноменом Г. Сковороди, оскільки «він жив у часи перемін, як і ми, але його внутрішні моральні принципи залишалися незмінними: пізнай себе, слухайся свого серця і будеш щасливий» [4].

Твір побудовано на історично-містичних подіях, які охоплюють вісім століть – від ХІІ до ХХ, а їх учасниками є демонологічні істоти – опирі, ворожбити тощо. Наділений магічними силами і головний герой – Слуга з Добромиля – дхампір, син мертвого опира і відьми, який упродовж восьмисот років віддано служить своєму господареві – Купцю з Добромиля. Разом з тим, окрім містики, роман насичений глибокими

філософськими роздумами про самопізнання і визначення людиною свого місця у житті, що набувають афористичного звучання, наприклад: «Коли царство Боже всередині нас, то воно і скрізь» [5, 274].

Високий ступінь узагальнення висловлювань Г. Пагутяк через створені літературні образи, на нашу думку, пояснюється тим, що роман у цілому виписано у контексті Сковородинівських ідей, а саме: теорії самопізнання, «сродної праці», «нерівної рівності» [1]. Справді, Слуга з Добромиля має здібності змінювати свою тілесну оболонку, хоча і примусово, проте своєї духовної сутності він при цьому не змінює: «– Я не лицар, – відповів хлопець з очима, наповненими самотністю, – і се не моя одіж, не мій кінь» [5, 170]. Подібні висловлювання знаходимо й у Г. Сковороди, зокрема у трактаті «Наркісс. Разглагол о том: узнай себе»: «Итак, не вѣдѣшья наша плоть, но наша мысль – то главный наш человек. В ней-то мы состоим. А она есть нами» [8, 160].

Схожими зі Сковородинівськими видаються слова героя Г. Пагутяк, Слуги з Добромиля: «...казано ще Ісусом: Бог всередині тебе і довкола тебе. Усе сотворене Богом – се Його храм і святиня» [5, 196]. Читаємо у зазначеному вище трактаті Г. Сковороди: «Не бог ли все содержит? Не сам ли глава и все во всем? Не он ли истинною в пустошѣ истинным и главным основанием в ничтожном прахѣ нашем?.. Он един дивное во всем и новое во всем дѣлает сам собою, и истина его во всем вѣки пребывает; прочая же вся крайняя наружность не иное что, токмо тѣнь его, и пята его, и подножие его, и обветшающая риза» [8, 164].

Уважне прочитання наведених роздумів Г. Сковороди, на нашу думку, пояснює той факт, що у романі Г. Пагутяк усі опирі хрещені. Тобто вони сприймають власне обряд хрещення як зовнішній (символічний) вияв процесу наближення до пізнання Бога усередині себе. Як для першого українського філософа, так і для сучасного автора і її героїв Бог присутній усередині кожної людини. Віра у Бога означає віру в свої сили.

Ще одне підтвердження зробленому припущенню знаходимо й у трактаті Г. Сковороди «Разговор, называемый Алфавит, или буквар мира»: «Есть в тебѣ царь твой, отец и наставник. Вонми себѣ, сыщи его и послушай его. Он один знает, что тебѣ сродное, сіесть полезное. Сам он и поведет к сему, зажжет охоту, закуражит к труду, увѣнчает концем и благословеніем главу твою. Пожалуй, друг мой, не начинай ничево без сего царя в жизни твоей!» [8, 418-419]. Г. Пагутяк інтерпретує «сковородинівську» позицію так: «...Ісус просив не будувати храмів йому ні з дерева, ні з каменю, позаяк Бог є всюди, а віруючі – то його храм» [5, 232].

З цього приводу слушною видається думка А. Артюх, яка стверджує, що вісімсот років свого життя Слуга з Добромиля доходив розуміння того, що «Царство Боже існує в душі людини й лише віра в нього і прагнення віднайти те Царство в собі дає можливість пізнати щастя і духовно поєднатися з Богом» [1, 12]. Дхампір зрозумів, що бути слугою – не приниження, а честь, адже вірним може залишитися лише той слуга, який сам обрав собі господаря: «...у долі слуг є щось спільне, бо ними не стають, а народжуються» [5, 242]. У такий спосіб виявляється його прихильність до принципу «нерівної рівності», на важливості якого наголошував і Г. Сковорода: «Бог богатому подобен фонтану, наполняющему различные сосуды по их вѣстности. Над фонтаном надпись сія: «Неравное всѣм равенство».

Льются из разных трубок разные токи в разные сосуды, вокруг фонтана стоящие. Менший сосуд меньше имѣет, но в том равен есть большему, что равно есть полный. И что глупѣе, как равное равенство, которое глупцы в мір весть всеу покушаются? Куда глупое все то, что противно блаженной натурѣ?» [8, 436].

Отже, «нерівна рівність» і «сродність праці» – невіддільні одна від одної складові, якими мають послуговуватися люди задля досягнення гармонії. За Г. Пагутяк, на жаль, ці принципи діють лише у житті мудріших за людей демонічних істот.

Слугу з Добромиля авторка наділила уміннями мислити глобально, досягати гармонійності. Цим він схожий зі своїм «прототипом». Думається, що Слуга усвідомлював значення гармонії ще з дитинства. Його дві душі – від відьми і від опира – «перебували у злагоді», тому «відчував у собі тільки одну» [5, 123]. Прагнув він, щоб відчуття і розуміння гармонії також стало життєвою необхідністю і для інших. Досягти цього можна лише тоді, коли починає діяти згаданий вище Сковородинівський принцип «сродності праці». Так, лікареві Олексію Івановичу, якому упродовж штучної (створеної ним же засобами магії) дощової ночі розповідає літопис свого життя, Слуга з Добромиля каже: «Я хочу, щоб ви знайшли своє місце в історії, часі, щоби не блукали сиротою по світі, бо це недобре для вас і для усіх» [5, 165].

Галина Пагутяк, створивши містичний образ «сковородинівської людини» – мудрого дхампіра, адаптувала його до сучасних особливостей осмислення дійсності, насиченої високими інформаційними технологіями – на протигагу духовності. Ідеться про сприйняття романного сюжету як казкового і виокремлення високодуховних концептів традиційної української культури з елементами християнської релігії.

Спробу «повдвійного» осмислення феномену мандрівного мислителя зробила Марія Штельмах у романі «Р. С. Григорія Сковороди...» (2009). На сьогодні творчий доробок молодого автора, що складається із чотирьох романів, не знайшов схвальних відгуків. Зауважимо, що оцінку її романам на сьогодні можна знайти лише у засобах масової інформації, переважно в інтернет-часописах. Журналісти вказують на одночасну творчу «плодовитість» М. Штельмах і примітивність її стилю. Разом з тим роман «Р. С. Григорія Сковороди...» у контексті нашої розвідки становить науковий інтерес в аспекті простеження тенденції руху літературного процесу в дзеркалі художнього освоєння одного конкретного історичного образу.

Для більш глибокого осмислення філософії Г. Сковороди Марія Штельмах розгортає дві паралельні

сюжетні лінії. Перша – біографічна, в якій оповідь ведеться від імені самого Григорія Сковороди. Авторка створює життєпис мислителя з тих фрагментів, які органічно переплітаються із сьогоденням. Тому в сучасній сюжетній лінії події складаються таким чином, що студент Сергій за короткий час проходить шлях від абсолютного заперечення й нерозуміння філософії Г. Сковороди до переконання у її життєвості й актуальності, а отже, прихильності і наслідуванню її. При цьому загальна структура роману видається цілісною, оскільки саме у такий спосіб підкреслюється спільність життєвої місії обох героїв, що полягає у знайденні свого щастя й умінні зробити щасливими близьких людей. До того ж спільність між Сергієм і Г. Сковородою й у тому, що обидва не бажали підкоритися суспільству і зуміли утриматися на своїй позиції. Так, розумний і здібний хлопець Сергій не хотів учитися у школі, пояснюючи свій супротив так: «Не хочу коритися суспільству. Бо суспільство – це зло» [10, 112].

Глибшому розумінню Сковородинівської концепції сприяє використання авторкою численних уривків із творів мислителя, наведених мовою оригіналу. Письменниця майстерно вписала фрагменти творів так, що вони стали невід’ємними елементами розгортання біографічної сюжетної лінії. Літературний герой Григорій Сковорода працює над створенням своїх трактатів, байок, «пісень». А тому його філософія видається більш доступною для читачів, оскільки розуміння творів, написаних складною давньою мовою, стає можливим завдяки загальному контексту. Так, авторський коментар Г. Сковороди збірці поетичних творів знаходимо у таких рядках: «Через мої постійні внутрішні потуги я почав активно писати й скоро задумав створити збірку, яку трьома роками поспіль охрестив «Садом божественних п’єсней». Збірку цю я і до цих пір вважаю найщирішою серед інших своїх творів. Можливо, через те, що творив її у сподіваннях, а не в гніві, творив у те, що світ ще не цілком забув Господа і тримається окремими острівками духу його законів, тримається його заповіту...» [10, 97]. На основі наведеного уривку зрозуміло стає повна назва «Саду» – «Сад божественных п’єсней, прозябший из зєрн священнаго писанія» – адже саме Біблія є способом наближення до Бога.

Створюючи атмосферу творення в сюжетній лінії XVIII століття, М. Штельмах наголошує й на важливому аспекті творчості Г. Сковороди – її обумовленості життєвим вибором. Письменство для нього стає специфічним способом організації істинного життя, в якому мислитель не підкорився суспільним вимогам, а зумів зберегти автентичність.

Подібний контекст створено й у сюжеті сьогодення. Головний герой цієї лінії, студент Сергій, є керівником літературного гуртка при університеті, але при цьому його поетичні твори залишаються настільки самозаглибленими, що він сам іноді не впізнає свої вірші. Адже створені насамперед у критичні моменти життя вірші Сергія стають дзеркалом його душі. Так, після загибелі молодшого брата хлопець написав поезію «Великий міст», в якій «радиться» із братовою душею про початок нового життя:

Великий міст між небом і землею.

На ньому ти схиляєшся униз.

Великий міст між Богом і душею.

Великий міст для сповіді і сліз... [10, 130].

Авторські домисли в біографії Г. Сковороди, зокрема про неіснуючі рукописи, дозволяють письменниці зробити образ філософа більш виразним, детальніше відтворити його психологію і життєву філософію, що є ще одним способом наближення до читача.

Акцент на адаптації Сковородинівської філософської системи для широкого кола читачів, на нашу думку, є ознакою творів масової літератури. Разом з цим можна відзначити високу якість аналізованого твору, зважаючи на складність порушеної проблеми (усвідомлення й реалізація життєвої місії) і на чистоту літературної мови, позбавленої вульгаризмів, що у повній мірі відповідає створеним культурно-історичним епохам.

Цілком Сковородинівським видається мотив сну, наскрізний для обох сюжетних ліній. У зв’язку з цим варто пригадати автобіографічний твір Григорія Сковороди «Сон» (В полноч ноября 24, 1758 года, в Кавраи) [9, 429-430]. Цей текст незвичний як стилістично, так і за тематичним змістом, адже в жодному іншому творі Г. Сковорода не відчуває такої «услади» від невластивого для нього споглядання «земних благ»: «...В одном мѣсту был, гдѣ полаты царскіи, уборы, танцы, музиканты, гдѣ любящїесь то поспѣвували, то в зеркала смотрѣлы, вѣѣжавши с зала, в комнату и снявши маску, приложились богатих постелях и прочая... Сей дивный сон не меньше мене устранил, как усладил» [9, 429]. У романі «Р. С. Григорія Сковороди...» письменниця використовує «Сон» мислителя в повному обсязі [10, 98-99]. Саме ця нічна «фантазмагорія» стає вирішальною у виборі життєвої місії Г. Сковороди: «У моїй свідомості ще вирують сумніви і непевність своєї внутрішньої сили. Але ось я прокидаюся рано-вранці 25 листопада 1758 року... І я вирішую. Вирішую стати аскетом. Адже світ кличе мене. Кличе собі на допомогу...» [10, 99]. Не дивно, що і Сергій, перебуваючи на межі життя і смерті, побачив сон, який визначив його подальше життя і посприяв у розумінні Сковородинівської філософії. У ньому студент побачив саме Григорія Сковороду, який благословив Сергія на «повернення в творчість з любов’ю»: «Така вже моя місія – благословляти тих, хто цього потребує... І тому, що любов від Бога безкінечна – безкінечна й твоя місія в ній, безкінечне твоє життя і ти сам – безкінечний» [10, 291].

Саме тому свій роман письменниця завершує у Сковородинівському дусі – студент щасливий, адже поруч кохана людина, й до того ж він «...так само, як і Григорій Савич» хоче «прислужитися людям» [10, 315].

Таким чином, на нашу думку, створивши образ студента Сергія, Марія Штельмах ствердила не тільки морально-етичну цінність філософської концепції Г. С. Сковороди, а і її дієвість у XXI столітті.

Слід зауважити, що у пропонованій розвідці ми не аналізували біографічну сюжетну лінію роману Марії Штельмах «Р. С. Григорія Сковороди...» в аспекті встановлення ідентичності між створеною художньою автобіографією мислителя та справжніми подіями з його життя, оскільки окреслене питання потребує окремого літературознавчого дослідження.

Отже, проведений нами аналіз творів Є. Пашковського, Г. Пагутяк, М. Штельмах, дозволяє стверджувати актуальність окремих Сковородинівських мотивів, а також універсальність і феноменальність його постаті, що є джерелом створення особливого художнього типу особистості, й вже упродовж майже трьох століть сприяє виникненню як літературознавчих, так і художньо-публіцистичних дискусій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артюх А. В. Проза Галини Пагутяк : герметичність як домінанта індивідуального стилю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / А. В. Артюх. – Київ, 2009. – 20, [1] с.
2. Голобородько Я. Артеграунд. Український літературний істеблшмент / Ярослав Голобородько. – К. : Факт, 2006. – 160 с. – (Збірка статей).
3. Євген Пашковський : Приречені на схиму [Електронний ресурс] // Режим доступу до статті : <http://www.litforum.org/index.php?r=5&a=414>
4. Пагутяк Г. Григорій Сковорода у снігах [Електронний ресурс] / Галина Пагутяк // Режим доступу до статті : <http://pahutjak.boom.ru/skovor.html>
5. Пагутяк Г. Слуга з Добромилія : [роман] / Галина Пагутяк. – К. : ПП «Дуліби», 2010. – 336 с.
6. Пашковський Є. Щоденний жезл : [роман] [Електронний ресурс] / Євген Пашковський // Режим доступу до роману : <http://library.kr.ua/elib/pashkovskiy/shodenniyezhl.html>
7. Проценко О. В. Діалог через віки (Сковородинські думи Євгена Пашковського) : штрихи до теми / Оксана Проценко // Григорій Сковорода. Інтерпретації : Культурологія. Філософія. Педагогіка. Літературознавство : [зб. наук. праць] / [відп. ред. В. Т. Поліщук, Ю. В. Тимошенко]. – Черкаси : Вид-во Черкас. держ. ун-ту; БРАМА. Вид. Вовчок О. Ю., 2003. – С. 143-149.
8. Сковорода Г. Повне зібрання творів : у 2 т. / Григорій Сковорода. – К., 1973. – Т. 1. – 1973. – 532 с.
9. Сковорода Г. Повне зібрання творів : у 2 т. / Григорій Сковорода. – К., 1973. – Т. 2. – 1973. – 576 с.
10. Штельмах М. Л. Р. С. Григорія Сковороди... : [роман] / Марія Леонідівна Штельмах. – Харків : Фоліо, 2009. – 315 с.

Іван ЛУЧУК

НАТХНЕННЯ ТА ПРОЦЕС ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ В ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІРИКИ

У статті розглянуто природу виникнення натхнення, прослідковано нюанси процесу поетичної творчості. Звернуто увагу, як ці питання відображені українською лірикою.

Ключові слова: мистецтво поетичне, натхнення, поетична творчість, поезія, поет, талант, муза

В статье рассмотрено природу возникновения вдохновения, прослежено нюансы процесса поэтического творчества. Обращено внимание, как эти вопросы отобразены украинской лирикой.

Ключевые слова: поэтическое искусство, вдохновение, поэтическое творчество, поэзия, поэт, талант, муза

In the article is considered the nature of inspiration, given, the nuances of the process of poetic creativity. The attention to how these issues are reflected Ukrainian lyrics.

Key words: poetics art, inspiration, poetic creativity, poetry, poet, talent, muse

Для поета дуже важливими є натхнення, яке спонукає творчий процес. Питання натхнення та його ролі у процесі творчості відображалися і в дискурсі української лірики. Погляньмо пунктирно на ці проблеми.

Натхнення не виникне без таланту. Первісно в Давній Греції талантом називалася міра ваги та грошова одиниця. В сучасному розумінні талант – це вроджений хист, висока обдарованість людини, «що розвивається на основі певних задатків та освоєння культурних надбань нації і людства» [14, 457]. Талант, звичайно, може розкриватися лише за певних умов, у дитинстві він є схильністю до якогось різновиду діяльності, далі ж розвивається у творчий потенціал, який здатен на художні звершення. Варто змиритися з тим, що природа таланту – не до пояснення. А природа генія й поготів. Лише слід пам'ятати літературознавче трактування

Наукове видання

STUDIA METHODOLOGICA
Випуск 32

Відповідальний за випуск: Юрій Завадський

Підписано до друку 31.08.2011 р. Формат 70x100/16. Папір офсетний. Гарнітура Times. 22,5 ум. др. ар.
Папір офсетний. Тираж 300.

Науково-редакційний відділ Тернопільського національного педагогічного університету імені
Володимира Гнатюка
46027, Тернопіль, вул.М.Кривоноса, 2

Редакція наукового альманаху *Studia methodologica*
а/с 554, м. Тернопіль-27, Україна, 46027.
Веб-сайт: <http://studiamethodologica.com.ua>